

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

دانشکده علوم سیاسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M. A)

رشته علوم سیاسی

موضوع:

دیپلماسی پارلمانی و تأثیر آن بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر مجتبی مقصودی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر محمدرضا مایلی

پژوهشگر:

سید حسین حسینی

سال تحصیلی:

زمستان ۹۰

با تقدیر و تشکر از راهنمایی های استاد گرانقدر جناب آقای دکتر
مجتبی مقصودی و مشاوره جناب آقای دکتر محمدرضا مایلی؛

این پایان نامه را به پدر عزیز و مادر گرامی و همسر مهربان و فرزند
دلبندم سید محمد مهدی که در سختی ها همواره مایه دلگرمی ام بوده اند
تقدیم می نمایم.

تعهدنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب سید حسین حسینی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد به شماره دانشجویی ۸۷۰۰۱۳۱۳۰۰ در رشته علوم سیاسی در تاریخ ۹۰/۱۱/۳۰ از پایان نامه خود تحت عنوان دیپلماسی پارلمانی و تأثیر آن بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با کسب نمره و درجه دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق رو پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

بسمه تعالی

در تاریخ ۹۰/۱۱/۳۰

سید حسین حسینی دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره
به حروف و با درجه مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	پیشگفتار.....
۳.....	مقدمه.....
۵.....	فصل اول: کلیات پژوهش.....
۶.....	۱) طرح مسئله.....
۷.....	۲) انگیزه و اهداف پژوهش.....
۸.....	۳) سوالات پژوهش.....
۸.....	۴) فرضیه.....
۸.....	۵) متغیرها.....
۹.....	۶) ادبیات و پیشینه پژوهش.....
۱۰.....	۷) روش پژوهش.....
۱۰.....	۸) تعریف مفاهیم.....
۱۱.....	دیپلماسی پارلمانی (Parliamentary Diplomacy).....
۱۱.....	سیاست خارجی (Foreign policy).....
۱۲.....	۹) محدوده پژوهش.....
۱۲.....	۱۰) محدودیت ها و نوآوری های پژوهش.....
۱۳.....	۱۱- سازماندهی پژوهش.....
۱۴.....	فصل دوم: مطالعات نظری.....
۱۵.....	۱. منافع ملی.....
۱۶.....	۲. سیاست خارجی.....
۱۷.....	۳. دیپلماسی.....
۱۹.....	۴. مراحل دیپلماسی.....

۲۱	۵. ابعاد دیپلماسی.....
۳۵	موافقان و مخالفان دیپلماسی پارلمانی.....
۳۶	نظریه پردازان مخالف دیپلماسی پارلمانی.....
۳۸	نظریه پردازان موافق دیپلماسی پارلمانی.....
۳۹	۶. آسیب شناسی دیپلماسی.....
۴۰	گفتار ۱. مراجع و فرایند تصمیم گیری در حوزه دیپلماسی و سیاست خارجی ایران.....
۴۰	الف) مراجع تأثیرگذار بر شکل گیری دیپلماسی سیاست خارجی.....
۴۱	۱. مقام رهبری.....
۴۲	۲. شورای عالی امنیت ملی.....
۴۳	۳. رئیس جمهور.....
۴۳	۴. وزارت خارجه.....
۴۳	۵. نیروهای نظامی و دستگاه های اطلاعاتی.....
۴۵	ر) پیشینه عملکرد مجلس در سیاست خارجی ایران.....
۴۵	اول) قبل از انقلاب اسلامی.....
۴۶	دوم) پس از انقلاب اسلامی.....
۴۷	د) مبانی حقوقی عملکرد مجلس در حوزه دیپلماسی سیاست خارجی.....
۴۷	اول) اختیارات عام.....
۴۸	دوم) اختیارات خاص.....
۵۰	فصل سوم: رهیافت تاریخی.....
۵۱	مجلس اول شورای ملی (۱۴ مهر ۱۲۸۵ تا ۲ تیر ۱۲۸۷).....
۵۲	مجلس دوم (۲۴ آبان ۱۲۸۸ تا ۳ دی ۱۲۹۰ ش).....
۵۳	- مجلس سوم (۱۴ آذر ۱۲۹۳ - ۲۱ آبان ۱۲۹۴ ش).....
۵۴	- مجلس چهارم (اول تیر ۱۳۵۰ تا ۳۰ خرداد ۱۳۰۲ ش).....
۵۵	- مجلس پنجم (۲۲ بهمن ۱۳۰۲ تا ۲۲ بهمن ۱۳۰۴).....
۵۶	- مجلس ششم (۱۹ تیر ۱۳۰۵ - ۲۳ مرداد ۱۳۰۷).....

- ۵۷.....مجلس هفتم (۱۹ مهر ۱۳۰۷ تا ۱۴ آبان ۱۳۰۹).....
- ۵۷.....مجلس هشتم (۲۴ آذر ۱۳۰۹ تا ۲۴ دی ۱۳۱۱).....
- ۵۸.....مجلس نهم (۲۴ اسفند ۱۳۱۱ تا ۲۴ فروردین ۱۳۱۴).....
- ۵۹.....مجلس دهم (۱۵ خرداد ۱۳۱۴ تا ۲۲ خرداد ۱۳۱۶).....
- ۵۹.....مجلس یازدهم (۲۰ شهریور ۱۳۱۶ تا ۲۷ شهریور ۱۳۱۸).....
- ۶۰.....مجلس دوازدهم (۱۳ آبان ۱۳۱۸ تا ۹ آبان ۱۳۲۰).....
- ۶۱.....مجلس سیزدهم (۲۲ آبان ۱۳۲۰ تا اول آذر ۱۳۲۲).....
- ۶۲.....مجلس چهاردهم (۱۶ اسفند ۱۳۲۲ تا ۲۱ اسفند ۱۳۲۴).....
- ۶۵.....مجلس پانزدهم (۲۵ تیر ۱۳۲۶ تا ۶ مرداد ۱۳۲۸).....
- ۶۷.....مجلس شانزدهم (۲۰ بهمن ۱۳۲۸ تا ۲۹ بهمن ۱۳۳۰).....
- ۶۸.....مجلس هفدهم شورای ملی (اردیبهشت ۱۳۳۱ تا آبان ۱۳۳۲).....
- ۶۹.....دوره هجدهم مجلس شورای ملی (۲۷ اسفند ۱۳۳۲ تا فروردین ۱۳۳۵).....
- ۷۰.....دوره نوزدهم مجلس شورای ملی (خرداد ۱۳۳۵ تا خرداد ۱۳۳۹).....
- ۷۰.....دوره بیستم مجلس شورای ملی (اسفند ۱۳۳۹ تا اردیبهشت ۱۳۴۰).....
- ۷۱.....دوره بیست و یکم مجلس شورای ملی (از ۱۴ مهر ۱۳۴۲ خورشیدی تا ۱۳ مهرماه ۱۳۴۶).....
- ۷۱.....دوره بیست و دوم مجلس شورای ملی (از ۱۴ مهر ۱۳۴۶ تا ۹ شهریور ۱۳۵۰).....
- ۷۲.....دوره بیست و سوم مجلس شورای ملی (از شهریور ۱۳۵۰ تا ۲۹ اسفند ۱۳۵۳).....
- ۷۲.....دوره بیست و چهارم مجلس شورای ملی (از ۲ فروردین ۱۳۵۴ تا ۲۲ بهمن ۱۳۵۷).....

- ۷۴.....**فصل چهارم تبیین هشت دوره مجالس شورای اسلامی در حوزه دیپلماسی پارلمانی**.....
- ۷۵.....مجلس اول شورای اسلامی ۱۳۶۳-۱۳۵۹.....
- ۷۶.....مجلس دوم شورای اسلامی ۱۳۶۷-۱۳۶۳.....
- ۸۷.....مجلس سوم شورای اسلامی (خرداد ۱۳۶۷ تا خرداد ۱۳۷۱).....
- ۹۶.....مجلس چهارم شورای اسلامی (خرداد ۱۳۷۱ تا خرداد ۱۳۷۵).....
- ۱۰۸.....مجلس پنجم (خرداد ۱۳۷۵ تا خرداد ۱۳۷۹).....
- ۱۱۵.....مجلس ششم شورای اسلامی (خرداد ۱۳۷۹ تا اسفند ۱۳۸۲).....

۱۳۰.....مجلس هفتم شورای اسلامی (خرداد ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷).....

۱۴۴.....بررسی عملکرد مجلس هشتم شورای اسلامی در زمینه سیاست خارجی.....

۱۵۲.....فصل پنجم نتیجه‌گیری و پیشنهادات.....

۱۵۳.....گفتار اول: نتیجه‌گیری.....

۱۵۷.....گفتار دوم - پیشنهادات و راهکارها برای توسعه دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران.....

۱۶۹.....منابع و مأخذ.....

پیشگفتار

سیاست خارجی هر کشور دارای دو هدف عمده تعقیب و تحقق اهداف ملی و شناسایی و پیشگیری از تهدیدات خارجی علیه منافع و امنیت ملی است. به طور سنتی پیگیری این اهداف در چارچوب وظایف قوه مجریه قلمداد شده و دولتها مسئول تحقق ملاحظات و مطالبات یک کشور در عرصه بین المللی بوده اند. در واقع حوزه سیاست خارجی در کنار حوزه هایی نظیر دفاع و امنیت از گذشته در زمره حیطه انحصاری دولتها محسوب شده است.

با این حال تحولات عمده در مناسبات بین المللی که خود متأثر از تاثیر عواملی چون پیشرفتهای فن آوری ارتباطات و ... است سبب شده تا بازیگران دیگری به جز دولتها (به معنای قوه مجریه) نسبت به دخالت در فرایندهای بین المللی از جمله تاثیرگذاری بر روند شکل گیری و اجرای سیاست خارجی دولتها علاقمند و فعال شوند. بر این اساس بازیگران مختلفی با ماهیت رسمی و غیررسمی به طرف های تاثیرگذار بر ترتیبات معطوف به رفتار و سیاستهای فرامرزی کشورها تبدیل شده اند.

مجالس قانونگذاری در همه کشورها از جمله ارکانی هستند که مسوولیت و وظایف مهمی در قبال نحوه تحقق اهداف ملی، منافع و امنیت ملی دارند؛ این مجالس در حوزه سیاست خارجی نیز واجد برخی صلاحیت های حائز اهمیت هستند. زیرا مهمترین تصمیمات ملی در عرصه روابط خارجی که از سوی قوه مجریه اتخاذ میشود را مشروط و منوط به تصویب آن تصمیمات در پارلمان میدانند.

از این منظر پارلمان ها از سابقه طولانی در فرایندهایی نظیر تصویب قراردادها و معاهدات دولت متبوع خود با دولتهای خارجی یا سازمانهای بین المللی دارند. با این وجود مقوله دیپلماسی پارلمانی تنها در سالهای اخیر به یک واژه متداول در ادبیات علوم سیاسی و روابط بین الملل تبدیل شده است. این واژه برای توصیف سلسله گسترده ای از فعالیت های بین المللی که از سوی نمایندگان پارلمان در راستای افزایش تفاهم دوجانبه میان کشورها، ارتقای سطح نظارت بر عملکرد بین المللی حکومت و نمایندگی بهتر مردم در صحنه های جهانی و افزایش مشروعیت دمکراتیک نهادهای میان-حکومتی

کشور مورد استفاده قرار می گیرد. دیپلماسی پارلمانی در عین حال نشانه قاطعی از تشدید ارتباط متقابل مسایل داخلی و خارجی و نیز بدین معناست که نمایندگان مجلس در انجام فعالیت های خویش می بایست از یک چارچوب ذهنی بین امللی و نه مانند گذشته محلی برخوردار باشند. بر همین اساس شاهد تقویت روندها و فرایندهای معطوف به توسعه دیپلماسی پارلمانی در جهان هستیم.

بدین ترتیب امروزه در بسیاری از کشورها موضوع تخصیص ظرفیت های مناسب به دیپلماسی پارلمانی به طور خاص در دستور کار قرار گرفته است. به نظر می رسد توسعه مفهومی و کارکردی این مفهوم بسیاری از کشورها را که در ساختار حکومتی خویش نهاد پارلمان را بعنوان یکی از اضلاع اصلی نظام تصمیم گیری تعریف کرده اند و در عین حال مایل به اثرگذاری بر ترتیبات و پویای منطقه ای و بین المللی هستند مجاب به لحاظ الزامات ناشی از آن کرده است. به همین ترتیب در جمهوری اسلامی ایران نیز موضوع فعال سازی نهاد پارلمان در فعالیت های دیپلماتیک در سالهای اخیر مورد توجه قرار گرفته است. مجلس شورای اسلامی با ابزارها و سازوکارهای مختلف مایل به ورود به موضوعات مرتبط با حوزه سیاست خارجی بوده است. این امر ضرورت بررسی عمیق مقوله دیپلماسی پارلمانی را از منظر ظرفیتهای و الزامات مربوط به کشور دو چندان ساخته است و بر همین اساس برخی ادبیات مربوط به این موضوع در سالهای اخیر توسعه پیدا کرده است. بر این اساس رساله حاضر نیز با هدف ابعاد مختلف مربوط به این مقول تنظیم و تدوین شده است.

مقدمه

دیپلماسی، عرصه اجرایی و عملیاتی سیاست خارجی هر کشور و مدیریت روابط آن با دیگر بازیگران نظام بین‌المللی در راستای تحقق اهداف و منافع ملی آن است. در واقع، دیپلماسی، فن اداره سیاست خارجی و تنظیم روابط بین‌الملل توسط تصمیم‌گیرندگان یک کشور در برابر دیگر سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی برای دستیابی به منافع ملی است. براین اساس، عملاً میزان موفقیت و یا ناکامی دیپلماسی یک کشور، نقش مهمی در تحقق یا شکست اهداف و منافع ملی آن در نظام بین‌الملل دارد. این مسئله به‌گونه‌ای است که قدرت و تأثیرگذاری دیپلماسی به‌عنوان ابزار قدرت نرم یک کشور در بسیاری از موارد، از قدرت نظامی و اقتصادی آن بیشتر بوده و نقش مهم و مؤثرتری در دستیابی کشورها به جایگاه قدرت برتر در نظام منطقه‌ای و بین‌المللی دارد. براین اساس، توجه به نقاط ضعف و قوت دیپلماسی و آسیب‌شناسی آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. با این وجود، آسیب‌شناسی دیپلماسی کشور به‌دلیل وجود نگرش‌ها و معیارهای مختلف در ارزیابی آن با مشکلاتی مواجه است. این مسئله در مورد دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران به‌دلیل ماهیت متفاوت اسلامی و انقلابی آن و اهداف و منافع ملی منبعث از هویت انقلاب اسلامی، با مشکلات و پیچیدگی‌های بیشتری روبه‌رو است. با این وجود، دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران را می‌توان با لحاظ معیارها و ملاک‌هایی از جمله میزان دستیابی به اهداف سیاست خارجی، موفقیت در تأمین منافع ملی و میزان توجه آن به الزامات دیپلماسی کارآمد در نظام بین‌الملل مورد بررسی قرار داد. در این میان باید توجه داشت که اگرچه در دیپلماسی هر کشور به‌طور همزمان نقاط قوت و ضعف وجود دارد، اما توجه به نقاط ضعف و آسیب‌های دیپلماسی، اهمیت بیشتری در کارآمدسازی دیپلماسی و در میزان تحقق اهداف و منافع ملی کشور دارد چنانچه در دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران نیز اگرچه استعداد نیروی انسانی و متخصص در دستگاه دیپلماسی به‌طور بالقوه نقش مهمی در حضور مطلوب و مؤثر ایران در نظام بین‌الملل می‌تواند داشته باشد اما وجود چالش‌ها و مشکلات فراروی دیپلماسی کشور، موانع و

محدودیت‌هایی را برای حضور مؤثر ایران در نظام بین‌الملل به‌وجود آورده است، لذا آسیب‌شناسی دیپلماسی کشور و تأکید بر نقاط ضعف آن هرگز به معنای نفی نقاط قوت دیپلماسی نبوده، بلکه تنها تأکیدی بر ضرورت توجه به شیوه‌ها، تاکتیک‌ها و خلأهای ساختاری و عملکردی دستگاه دیپلماسی به‌منظور بهینه و کارآمدسازی آن است. ازسوی دیگر با توجه به اینکه آسیب‌های دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران منحصر به دولت نیست باید از تمام ظرفیت‌ها برای پیشبرد اهداف نظام و تأمین منافع ملی استفاده نمود که مهمترین آن دیپلماسی پارلمانی است.

دیپلماسی پارلمانی از ظرفیت‌های نرم‌افزاری نظام‌های سیاسی است که به‌دلیل دارا بودن ساختار و شاکله مردمی، وابسته نبودن به دولت و خصلت شورایی به‌عنوان یکی از شاخصه‌های نظام مردم‌سالاری، نقش مهمی را در تحکیم و توسعه روابط سیاسی، دفاعی و امنیتی جمهوری اسلامی ایران با سایر کشورها برعهده داشته و گام مثبتی در مسیر تحقق «جامعه بین‌المللی مدنی»^۱ و تقویت صلح و ثبات منطقه‌ای و جهانی ارزیابی می‌شود به‌طوری‌که توجه متولیان امر به نوآوری در کاربرد اهداف، ابزارها، شیوه‌ها و فنون همکاری‌های بین‌المجالس، می‌تواند نقش تأثیرگذار و مهمی را در فرایند «همگرایی منطقه‌ای»^۲ «اعتمادسازی»^۳ «ائتلاف‌سازی»^۴ «حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلاف‌ها»^۵ افزایش عمق نفوذ استراتژیک پارلمان و کاهش چالش‌های خارجی ایفا کند.

در این پژوهش سعی شده است تا ضمن تبیین عملکرد مجالس مختلف جمهوری اسلامی، میزان تأثیرگذاری و نفوذ دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران را در عرصه بین‌المللی بررسی کنیم.

-
1. Civil International Society
  2. Regional Integration
  3. Confidence - building
  4. Coalition - building
  5. Peaceful Settlement of Disputes

فصل اول:

کلیات پژوهش

(۱) طرح مسئله

تحولات نظام بین الملل در چند دهه اخیر از افزایش شمار بازیگران ذی‌مدخل در روند تعیین ترتیبات بین المللی و نیز افزایش متغیرها و مولفه های تاثیرگذار بر این روند حکایت دارد. بازیگران مختلف و متعددی که علایق و منافع خاصی را نمایندگی می کنند وارد کارزار روابط بین الملل شده و بسته به توانایی و ظرفیت های خویش این روابط را متأثر از ملاحظات خود می سازند. این امر سبب شده است که محاسبات و مناسبات بین المللی پیچیدگی های بیشتری نسبت به گذشته پیدا نماید.

در میان بازیگرانی که در دهه های گذشته به توسعه و تعمیق نقش و نفوذ خود بر مناسبات بین المللی پرداخته اند می توان به مجالس ملی و مجامع پارلمانی اشاره کرد. پارلمان ها در یک فرایند تدریجی و تاریخی توانسته اند موقعیت قابل اعتنا و در عین حال روبه گسترشی در معادلات جهانی پیدا کنند. آنها به ویژه توانسته اند بر روند شکل دهی به تصمیمات و تمهیدات بین المللی اثر گذار باشند. هر چند نقش آنها در مقایسه با دولت ها (به معنای قوه مجریه) هنوز یک نقش فرعی است اما روندهای فعلی از روشن بودن چشم انداز آتی در خصوص توسعه نقش و کارکرد نهادهای پارلمانی در مناسبات جهانی حکایت دارد. بسیاری از کارشناسان و تحلیل گران، این تحول را در راستای تبدیل روابط بین الدول (مبنی بر نقش انحصاری دولت ها در تنظیم و تعیین معادلات جهانی) به روابط بین الملل (مبتنی بر نقش نهادها و نیروهای برخوردار از نقش نمایندگی ملت ها) می دانند. طبعاً ماهیت مردمی و ملی بودن پارلمان ها نقش موثر آنها در شکل گیری و تقویت این تحول را نمایان میسازد.

دخالت پارلمان ها بر حوزه روابط و سیاست بین الملل از طریق دو سازوکار کلی صورت می گیرد. نخست، مشارکت پارلمان هر کشور در فرایند تنظیم و تدوین سیاست خارجی آن کشور که بازخوردی مستقیم بر سیاست بین الملل دارد (و البته بسته به نقش، موقعیت و قدرت آن کشور در نظام بین المللی این بازخورد میتواند قوی یا ضعیف باشد) و دوم از طریق تشکیل مجامع پارلمانی بین المللی (اعم از منطقه ای یا جهانی) که حاصل اراده چندین پارلمان برای تاسیس یک نهاد فراملی

جهت تامین و تعقیب ملاحظات مشترک است که فی نفسه تاثیر اجتناب ناپذیری بر مناسبات بین المللی دارد.

هر دو سازوکار به طور چشمگیری تقویت روند دیپلماسی پارلمانی در نظام بین الملل را به دنبال داشته است. این روند از ابزارهای نوین تامین منافع و ملاحظات کشورها در محیط جهانی محسوب می شود. به همین دلیل تمایل برای توسعه و تقویت آن در کشورها و مناطق مختلف به طور روزافزونی افزایش پیدا کرده است. اکنون این مسئله به رسمیت شناخت شده است که دیپلماسی پارلمانی بخش مهم و موثری از دیپلماسی عمومی یک کشور به حساب می آید.

با توجه به این امر ضرورت دارد تا به منظور تامین و تحقق منافع ملی کشور در صحنه رقابتی نظام بین الملل نسبت به ایجاد ظرفیت های لازم جهت پررنگ تر ساختن نقش دیپلماسی پارلمانی در فرایند سیاستگذاری خارجی کشور اهتمام ویژه ای صورت پذیرد. از اینرو شناخت مختصات این نوع دیپلماسی و ترسیم راه کارهای موثر در تقویت و توسعه آن در ایران از اهمیت فزاینده ای برخوردار است.

۲) انگیزه و اهداف پژوهش

هدف اصلی از انتخاب این موضوع بعنوان رساله دوره کارشناسی ارشد، تبیین ظرفیت ها و فرصتهای ناشی از بکارگیری و تقویت سازوکار دیپلماسی پارلمانی و فراهم آوردن امکانی برای ارائه یافته های این پژوهش به نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی خاصه اعضای کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی است. بویژه آنکه نمایندگان مجلس در سالهای اخیر به آگاهی رضایت بخشی از ضرورت توجه قوه مقننه به موضوع دیپلماسی پارلمانی دست یافته و از اینرو انتظار می رود که از پژوهش ها و تحقیقاتی که در راستای تبیین و توسعه ادبیات مربوط به این موضوع تدوین می شوند استقبال نمایند. ضمناً نزدیک به یک دهه سابقه حضور نگارنده در دفتر مطالعات سیاسی مرکز

پژوهشهای مجلس و ارتباط نزدیک با فعالیتهای مطالعاتی مرتبط با پارلمان (از جمله در حوزه سیاست خارجی) انگیزه مهمی را برای محقق فراهم ساخت تا با انتخاب این موضوع نسبت به برآورده ساختن بخشی از نیازهای تحقیقاتی مجامع دانشگاهی و نیز مجلس شورای اسلامی در خصوص موضوع دیپلماسی پارلمانی اهتمام ورزد.

۳) سوالات پژوهش

سوال اصلی: دیپلماسی پارلمانی چه تأثیری بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران دارد؟

سوالات فرعی:

دیپلماسی پارلمانی در سطح جهان و ایران از چه پیشینه‌ای برخوردار است؟

دیپلماسی پارلمانی با چه دیدگاه‌ها و نظریاتی قابل تبیین و ارزیابی است؟

۴) فرضیه

مهمترین تاثیر دیپلماسی پارلمانی بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران افزایش تحرک دیپلماتیک از طریق کانالهای غیررسمی به ویژه از مجاری گروههای دوستی پارلمانی و کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس شورای اسلامی است

۵) متغیرها

متغیر مستقل: دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران

متغیر وابسته: کسب منابع ملی در عرصه سیاست خارجی

۶) ادبیات و پیشینه پژوهش

درخصوص پیشینه موضوع باید اعلان داشت که تحقیقات کمی در این زمینه ویرایش شده و از سویی با توجه به فعالیت‌های چند سال اخیر پارلمان و مجالس کشورها در روابطی که در حوزه روابط و سیاست خارجی با یکدیگر برقرار نمودند ادبیاتی را در زمینه تأثیر دیپلماسی پارلمانی بر سیاست خارجی به وجود آورده است و محققان مراکز مطالعاتی را بر آن داشته است تا در این زمینه به تحقیق و پژوهش پردازند.

مقاله گروه‌های دوستی پارلمانی و نقش آن در سیاست خارجی؛ نوشته آقای دکتر مجتبی مقصدی^۶ که در شماره ۴۸ مجله مجلس و پژوهش منتشر شد یکی از مهمترین مقالاتی است که تا به حال در سطوح داخلی در حوزه دیپلماسی پارلمانی منتشر شده است. ایشان در این مقاله پارلمان را در سیاست خارجی بسیار دخیل دانسته و نقش گروه‌های دوستی پارلمانی را در حوزه سیاست خارجی مهم خواند و در ادامه می‌آورد که یکی از نهادهای تأثیرگذار و نقش‌آفرین در حوزه سیاست خارجی پارلمان‌ها هستند.

مرکز پژوهش‌های مجلس نیز در گزارشی با قلم مهدی امیری فرصت‌های دیپلماسی پارلمانی را برای پیشبرد منافع ملی و تقویت قدرت چانه‌زنی کشور را مؤثر دانسته و دیپلماسی پارلمانی را چیزی فراتر از همکاری پارلمانی بین کشورها ذکر کرده است. بنا بر این گزارش دیپلماسی پارلمانی در دو مقوله کلی فعالیت‌های بین‌المللی نهادهای پارلمانی ملی و نهادهای فراملی پارلمانی تقسیم‌بندی می‌شوند زیرا افزایش حوزه عملکرد و نفوذ مجالس کشورها سبب شده است که حیطه‌ها و مسائل جدید از جمله در مورد مسائل بین‌المللی مورد تأکید قرار گیرند و این امر سبب شده که پارلمان‌ها در حوزه‌هایی که تاکنون در انحصار دولت بوده ورود پیدا کنند.

---

^۶ دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.

مرکز پژوهش‌های مجلس در مقاله‌ای تحت عنوان حداکثر بهره‌گیری از ظرفیت‌های دیپلماسی پارلمانی به قلم مصطفی دلاورپوراقدم بیان می‌دارد که با افزایش ضریب اثربخشی کمیسیون‌های امنیتی سیاسی مجالس قانونگذاری در حوزه سیاستگذاری خارجی؛ «دیپلماسی پارلمانی» نیز به‌عنوان مکمل دیپلماسی کلاسیک و دیپلماسی عمومی درآمده که می‌تواند زمینه‌های دستیابی به اولویت‌ها و اهداف راهبردی را تسریع و تسهیل کرده و خلأهای موجود را پر کند.

۷) روش پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش روش کتابخانه‌ای و اسنادی و تحلیلی - توصیفی است.

۸) تعریف مفاهیم:

دیپلماسی (Diplomacy):

تعاریف مختلفی برای دیپلماسی ارائه شده است، از جمله در فرهنگ روابط بین‌الملل پلانو، دیپلماسی چنین تعریف شده است: «هدایت و اجرا و انجام روابط بین‌دولت‌ها از طریق نمایندگان رسمی که این روند ممکن است اصول کامل سیاست خارجی، چارچوب سیاست‌گذاری و اجرای آن‌ها را در بر بگیرد و با سیاست خارجی هم‌پوشانی داشته باشد. تکنیک‌های عملی که از طریق آنها یک کشور، منافع و اهداف خود را خارج از حوزه صلاحیت جغرافیایی خویش دنبال می‌کند.» بنا به یک تعریف دیگر دیپلماسی هنر ارتقای منافع ملی از طریق مبادله مداوم اطلاعات و ارتباطات میان ملت‌ها و مردمان آن‌هاست و هدف آن تغییر دیدگاه‌ها و رفتارهاست. دیپلماسی در واقع هنر اقناع دولت به دولت است.

به‌طور کلی در تعاریف ارائه شده از دیپلماسی فاکتورهای مشترکی مورد تأکید قرار گرفته است که عبارتند از: فن اداره سیاست خارجی، تنظیم مسالمت‌آمیز روابط خارجی، حل و فصل اختلافات بین

المللی از طریق گفت و گو، تحقق اهداف و تامین منافع در محافل بین المللی، چانه زنی و مدیریت ارتباطات خارجی، هنر تعامل با دولت ها و واحدهای سیاسی.

دیپلماسی پارلمانی (Parliamentary Diplomacy)

دیپلماسی پارلمانی به فعالیت ها، ابتکارات و اقدامات دیپلماتیک نهاد پارلمان در حوزه سیاست خارجی و روابط بین الملل اطلاق می گردد. تقویت نقش قوه مقننه در برابر قوه مجریه در عرصه تصمیم گیری ها از مهمترین عوامل رشد دیپلماسی پارلمانی در جهان است. دیپلماسی پارلمانی همچون دیپلماسی کلاسیک بر دو قسم است: دوجانبه و چند جانبه. دیپلماسی پارلمانی دوجانبه ناظر بر روابط و همکاری میان پارلمانهای کشورهاست و در واقع بخشی از فعالیت بین المللی هر پارلمان ملی محسوب می شود. دیپلماسی پارلمانی چندجانبه به فعالیت های مجامعی که با همکاری و مشارکت چندین پارلمان تاسیسی می شوند مربوط است. فعالیت این نهادها نظیر اتحادیه بین المجالس^۷ با منافع و علایق عام بین المللی سروکار دارد.^(۱)

سیاست خارجی (Foreign policy)

پلانو التسون (Plano & Olton) سیاست خارجی را یک رشته اعمال از پیش طرح ریزی شده توسط تصمیم گیران حکومتی می داند که هدف آن، دستیابی به اهدافی مشخص در چارچوب منافع ملی و در محیط بین المللی است. در واقع، سیاست خارجی شامل تعیین (formulation) و اجرای (implementation) یک سلسله اهداف و منافع ملی است که در صحنه بین الملل توسط دولت ها انجام می گیرد (خوشوقت، ۱۳۷۵، ص ۱۴۵؛ مقتدر؛ ۱۳۷۰)؛ در حالی که روابط بین المللی را شامل روابط بین حکومت ها، گروه ها و افراد از کشورهای مختلف می داند؛ سیاست خارجی را فقط به آن دسته از روابط اطلاق می کند که ابتکار آن با حکومت هاست و از طرف آنها تصدی شده باشد. البته کلمه سیاست در این مفهوم، علاوه بر خط مشی، اصول هدف ها راهکارهای اجرایی و اجرای اهداف را

---

⁷. International Parliamentary Union